

Галина Максим'юк

БАНДУРИСТ МИХАЙЛО ТЕЛІГА

Михайло Теліга більше відомий як чоловік і сподвижник відомої української поетеси та громадської діячки Олени Теліги. А між тим він був талановитим бандуристом і тією особою, що вплинула на формування світогляду поетеси та її громадянської позиції чи не найбільше. Завжди залишався в тіні дружини, і це його ніколи не гнітило, навпаки – допомагало розквітати його музичному таланту ще більше. Михайло і Олена існували напрочуд гармонійно, надихаючи одне одного до творчості, сповідуючи однакові життєві ідеали, долаючи матеріальні нестачі і не раз мужньо вибираючись із вакууму низького духовного оточення.

Разом ішли по життю – до самого кінця... Бо коли Олену в 42-му повели у Києві на страту німецькі загарбники, Михайло без вагань приєднався до неї...

Сьогодні про Михайла Телігу маємо низку досліджень, з яких знаємо про його родину, життя та творчість як музиканта-бандуриста. Нагадаємо основні віхи його біографії. Народився 21 листопада (за новим стилем) 1900 року на станиці Охтирська на Кубанщині в сім'ї отамана станиці Якова Теліги, представника давнього козацького роду. Навчався в Катеринодарі у військово-фельдшерській школі. В цьому місті в 1915 році відбулася знаменна для життя хлопця подія – він почув українські пісні та інструментальні мелодії у виконанні кобзаря Дмитра Байди-Суховія. Від того часу Михайло пов'язаний з бандурним мистецтвом – навчається грі на бандурі у Миколи Богуславського, Якова Дерев'янка та інших майстрів. Оволодіває інструментом швидко і легко, як природжений бандурист. Водночас читає багато української історичної літератури, що допомагає йому усвідомити себе справжнім українцем.

Велике враження справило на Михайла мистецтво засновника Першої кубанської школи бандуристів Василя Ємця. В неповних 18 років юнак стає учасником його Кобзарського хору, який триумфально виступав у Києві. У першому концерті хору, що відбувся 3 листопада 1918 року, з успіхом були виконані «Козацький похід», «Про Морозенка», «Та літав орел», «Пісня про смерть козака», «Гей, на горі та жінці жнуть», «Я сьогодні щось дуже сумую», «Ми – гайдамаки» та інші пісні. Успішними були концерти Кобзарського хору і при Директорії. А коли до Києва підійшли більшовики, Михайло залишив його разом з українським військом. Як лікар, допомагав пораненим бійцям, а у вільні хвилини, вечірніми годинами грав на бандурі і співав для них.

Після остаточної поразки Армії Української Народної Республіки Михайло Теліга був інтернований до табору в Каліші у Польщі. Тут закінчує загальну освіту в табірній гімназії, створює етнографічний ансамбль та викладає гру на бандурі. У березні 1924 року юнак виходить із табору, на життя заробляє концертами. До Києва шлях був закритий, і бандурист вирішує їхати до Чехії, в Подебради, навчатися в Українській господарській академії. В цьому місті він зустріне своє велике кохання – Олену Шовгенів, яка стане його дружиною. В Подебрадах і Празі

на той час працював Василь Ємець, очолюючи школу й ансамбль бандуристів. Михайла запросили до школи викладати, і він не тільки вчив бандурному мистецтву, але й виступав у складі квінтету. У Празі Теліга відредагував і видав перший в історії збірник творів для бандури у кількості 1000 примірників у видавництві «Кобзар».

Зазнавши прикроців емігрантського життя та у пошуках роботи, подружжя Телігів їде до Польщі. Тут доля складається не завжди щасливо, однак моральною підтримкою та розрадою для обох була бандура та українська пісня. У 1938 році Михайлові навіть вдалося записати 3 платівки у власному виконанні, куди увійшли «Запорізький марш» та пісні «Гей видно село», «Ой, літа орел», «Ой, не ходи, Грицю», «Виклик» («Ніч така, Господи»), «Встає хмара», «Ой, на горі вогонь горить».

Цікаві спогади про виступи Михайла Теліги на Лемківщині залишив його товариш, видатний скульптор Сергій Литвиненко. Він писав: «Треба сказати, що слова Україна, українці, які раз-у-раз лунали в Михайлових думках, були ще тоді на Лемківщині не тільки не популярні, а навіть ворожі... це були синоніми зради всього "руського". Однак... враження в селян (від кобзи) було таке сильне, що коли під кінець першої частини Михайло проспівав думу про зруйнування Січі... то половина залу ридала повним голосом. Коли ж на закінчення... концерту (Теліга) проспівав думу про Головного Отамана Симона Петлюру, де теж ясно сказано про боротьбу з московською комуною, то зал гримів від оплесків та вигуків захоплення. А коли після концерту (ми) пішли... на вечерю... то за нами йшов цілий гурт селян..." Вони розсілися на широкій веранді приходства і терпляче очікували доки повечерея "пан-господин" і по вечері ще щось заграє. І Михайло мусив грати. До кожної думи давав пояснення. Цей позаплановий концерт тривав довше, як попередній, десь до 12 години ночі, "а слухачами було ціле село, дослівно ціле село". По одному, по двох, маленькими групками селяни сходились, залягаючи широким півколом довкола ганку»¹. «Багато разів перед тим, багато разів і після того доводилось чути мені від нього ці самі думи, але такого виконання ні в нього, ні в іншого кобзаря вже не довелось чути і ледве чи почую коли. То співав не кобзар, то співав пророк... Він гримів, він плакав, він просив. А все це разом робило могутнє враження. Воно йшло глибоко в серця, могутньою силою поширювалось у найглибші кутики душі й випирало десятиліттями штучно плекані москвофільські доктрини, наполегливо вкладені туди за московські рублі різними прихвоснями»².

А зараз пропонуємо вам ще один спогад про Михайла Телігу, який стосується його перебування у нашому краї. Його залишила Ярослава Острук – вчителька Рогатинської «Рідної Школи». Спогад стосується того часу, коли Михайло вже вийшов із табору в Каліші, але ще не поїхав до Подебрад. Ймовірно, пані Ярослава помилилася роком зустрічі з М. Телігою, вказуючи 1925 рік, тоді як відомо, що

¹ Роман Коваль. Нариси з історії Кубані. Кубанський бандурист Михайло Теліга [Електронний ресурс]. Доступно за адресою: <http://ukrlife.org/main/kubann/1teliga.htm>

² Там само.

восени 1924 року він уже поїхав на навчання до Чехії. Спогад був надрукований у часописі американських українців «Свобода» за 1971 рік, № 74, що дає підстави припустити, що автор могла емігрувати до США після II світової війни.

Через значні друкарські помилки, допущені при верстці статті, не можемо навести її повністю, а тільки уривками.

Назва спогаду – «Бандурист Михайло Теліга».

«З бандуристом Михайлом Телігою я познайомилась в 1925 р. в місті Рогатині, де я учителювала в Рідній Школі і рівночасно була режисером пластунаського аматорського гуртка. Ми якраз підготовляли п'єсу «Назар Стодоля», коли до мене підійшов учитель гімназії Микитин з Михайлом Телігою і нас познайомив. В імені Теліги звернувся до мене учитель Микитин, прохаючи на неділю назначену виставу відложити і театральну залю відступити бандуристові, який в цей день бажав мати свій концерт. Я радо погодилася на його прохання. Михайло Теліга, тоді молодий чоловік яких 25 р., середнього росту, вдумливі чорні очі, високе інтелігентне чоло, а незвичайна скромність його в поведінці та щирість зразу з'єднала симпатію рогатинців. Ентузіаст музики, композито Борис Кудрик [...] захоплювався його грою на бандурі і співом, а на його запросини Теліга кожного дня провідував гостинний дім панства Кудриків. Мати композитора пані Кудрикова, вдова по священику і її дві дочки Віра й Дара займали половину великого приходства, що його відступив новий парох о. Кудрик Теодозій, брат померлого. З родиною панства Кудриків мене в'язала велика приязнь, тому я була все присутньою як приходив Теліга. Згодом між нами зав'язався «дружній тріумвірат», [...] приятелювання дало змогу краще пізнати юнака.

Від нього ми дізнались, що він народився в Кубані, де його предки поселилися ще в давніх часах. Михайло з гордістю розказував про свій рід. Розказував, що кубанці за царату мали досить велику автономію, вишколювали своє військо, а батько був отаманом. Добровольцем зголосився до петлюрівської армії, а ідучи, батько передав йому шаблю і бандуру, що переходила з роду в рід. Шаблю йому забрали поляки після того як інтернували, а бандура залишилася йому. Він був кілька літ в концентраційному таборі в Каліші, а тепер його звільнили, і він незабаром виїжджає на студії до Подєбрад. Розказував, що у кубанців бандура це святість, а українські пісні, що кубанці залюбки під акомпаньямент бандури співають, не дали змогу їм зденаціоналізуватись. Чуючи те, Борис Кудрик розцілювався зі своїм «українським бардом».

Досить маломовний, скромний, але про справи національні говорив багато. Було у нього те щире, козацьке серце, яке надхнуло його чарівну дружину Олену з дому Шовгенівну стати до бою за Україну. Хто знає, чи мали б ми поетесу Телігу Олену, як би не було бандуриста, козака кубанця Михайла Теліги. Мова Михайла Теліги була гарна без домішок русицизмів, дзвеніла так як і його пісня щиро, натхнено. Не диво, що молодий бандурист полонив серця не лишень рогатинців, але також поетеси. На розмовах при чаю, що подавали панна Вірця Кудрик і Дара минав скоро час. Тепер Борис просив щось йому заграти. Михайло настроїв бандуру й під її акомпаньямент співав мелодійним тенором давні, ще прадідівські пісні та

думи, сентиментальні, любовні. Борис Кудрик захоплений музикою нашвидкуруч записував на нотному папері почуті пісні, давав їм своє музичне оформлення.

В неділю у вщерть набитій залі гімназії Українського Педагогічного Товариства відбувся концерт бандуриста, а наше українське громадянство щиро вітало кубанця Телігу. Під час перерви я і учитель Василь Кривоус, бувший Січовий Стрілець збирали на «таці» датки для Теліги на дорогу й на перші дні прожитку в Чехословаччині. Опісля ми вручили йому досить велику суму польських золотих. Теліга з подякою приймив, хоч я зрозумі[ла], що цей дарунок був прикрий амбітному кубанцеві. Того вечора заля не могла вмістити всіх тих, що хотіли почути бандуриста. Наші селяни з недалеких сіл запрошували приїхати до них з концертом. Теліга радо погоджувався, а його пісні вливали в серця селян віру в те, що ми – непереможені. Звідтам також вертався бандурист не з порожнім гаманцем, бо селяни з щирого серця давали йому датки на науку в Чехословаччині. До нашого «тріумвірату» долучилися ще ширі його друзі: учителька Анна Скробач, і учителі Василь Кривоус, Березяк і Петриканин і ми всі кожного дня ходили на прогулянки. На дружніх розмовах минув місяць вересень, а з ним наближався день його від'їзду до Подебрад на студії.

Погідного осіннього дня наш «тріумвірат» відпровожував бандуриста на стацію. Ми йшли пільною доріжкою, яка вела на стацію. Збирались до лету журавлі. Осінній настрій нам всім передався, наче передчуваючи, що ніколи більше в житті не стрінемося. Ми сіли коло придорожного дерева, бо хотіли ще почути його гру. Михайло призадумався, настроїв бандуру і заспівав: «Я сьогодні щось дуже сумую, про козацьку славу згадав»... Ця дума-пісня найбільше сподобалась Кудрикові, і він загравав її для нього. Опісля я просила, щоб Теліга заспівав щось сентиментальне, бо мені, тоді молодій дівчині бажалось чогось більш настроєвого і пориваючого. Тоді Теліга заспівав під акомпаньямент бандури модну пісеньку: «Бабусю рідненька, ти всім помагаєш, яке в мене горе ти певно впізнаєш. Як нічка настане ніяк не засну я, а спати лягаю молитву творю я ...». А ще на добавок: «Ніч така Господи місячна ясна, видно хоч голки збирай, вийди дівчинонько працюю зморена хоч на хвилиночку в гай» ... Ми всі слухали (окрім мене і Кудрика була ще Віра Кудрик, Анна Скробач, Кривоус і Петриканин) пісень, захоплені його ніжним співом і бандурою. Це був в дорозі на стацію його останній концерт в Рогатині. Щиро прощали ми нашого друга Михайла, коли на стацію заїхав поїзд, що повіз його в ще незнаний світ, де доля судила йому бути бардом Олени Теліги».

(Збережено мову оригіналу)

